

Publicerad artikel på finska i PSYKOTERAPIA nr 1/2012:

Divan – ylellinen ja välttämötön levottoman ajan kulttuurituote.

(övers. Jan Johansson)

Den svenska tidskriften Divan – en lyxig och nödvändig

kulturyttring i en orolig tid.

Av Clarence Crafoord och Nina Weibull

Man brukar säga att psykoanalysen är ett barn av sin tid. Freud hade arbetat i sin ensamma praktik i Wien länge före sekelskiftet 1900 när han inledde sina reflexioner över hur han i konstverk och litteratur och på teatern såg paralleller till de nya sammanhang som han iakttagit och lärt genom sina många analystimmar med patienter. När han i brev till kollegan Wilhelm Fliess kommenterade sina fall illustrerade han ofta med hänvisningar till den stora litteraturen, och då gärna Shakespeare. Men han upptäckte också hur varje människa i drömmens värld är sin egen konstnär. Freud samlade några entusiastiska anhängare omkring sig i sitt väntrum på onsdagskvällarna. Snart nog diskuterade man här även kulturella uttryck med hjälp av den nya psykoanalytiska förståelse som Freud formulerat. Kanske tydligast kommer Freuds tankegångar om förbindelsen mellan psykoanalysen och konsten till uttryck i ett föredrag från 1908, ”Diktaren och fantiserandet”, där han knyter samman dagdrömmandet, diktningen och barnens lek. Psykoanalys och kultur har sedan dess hört ihop, ett samband som har påverkat 1900-talets kulturella diskussion långt mer än vi idag vill tro.

Mer formellt samlade den tidiga psykoanalytiska rörelsen texter kring psykoanalytisk syn på kultur i en tidskrift för så kallad tillämpad psykoanalys, *Imago*, som gavs ut från 1912. Om *Imago* var ett barn av sin tid under "la belle époque" kan tidskriften *Divan* kallas ett psykoanalysens svenska sladdbarn av det sena tjugonde seklet. Efter år av minskat intresse började psykoanalysen och det psykodynamiska tänkandet under 1970-talet åter vinna gehör. Utbildningen på området utökades, mottagningar etablerades och diskussionsfora blev mer tillgängliga i Sverige. Den dittills lite räddhågade stämningen inom den ganska slutna *Svenska Psykoanalytiska Föreningen* förändrades. En *Bulletin* för gemensamma diskussioner i psykoanalytiska ämnen började ges ut, och man diskuterade införandet av evenemang riktade till en intresserad allmänhet. Ett resultat av den nya öppna diskussionen var den stora konferensen "Psykoanalysen i Kulturlivet" som 1989 arrangerades på Berns salonger i centrala Stockholm. Med sitt tema "Uppbrott och återkomst" lockade konferensen mängder av besökare som både lyssnade och energiskt deltog i diskussionerna. Evenemanget stimulerade kulturellt verksamma psykoanalytiker till fortsatta dialoger med skribenter, författare och akademiker inom främst humaniora. I en uppföljande bok med titeln *Psykoanalys och Kultur* (Natur och Kultur, 1991) samlades viktiga texter och referat från konferensen.

Länge före konferensen 1989 hade Lars Sjögren burit på tanken att starta en tidskrift, som likt *Imago* kunde utgöra ett forum där psykoanalysen, vetenskapen och konsten skulle kunna reflektera över sina iakttagelser och metoder och, inte minst, utbyta erfarenheter. Tidskriften fick ett namn – *Divan* – där valet är fritt att betona endera vokalen. Tanken kan givetvis gå till både Goethes *West-Östlicher Diwan* (1819), en samling skrifter i skilda ämnen och former, och till Gunnar Ekelöfs sällsamt lysande diktverk *Diwan över fursten av Emgión* (1965). *Divan* som både analytisk möbel och exotisk diktsamling! Temat för *Divan Nr 1 1990* blev symboler, sagor och myter, en given start i ambitionen att samla kultur och

psykoanalys till ett långsiktigt givande möte. Flera texter i det första numret var bearbetade föreläsningar från 1989 års banbrytande konferens. Planen var att skapa en estetiskt fullödig tidskrift för psykoanalys och kultur som skulle kunna ges ut under (i bästa fall) en period av fem år. De tre första årens utgivning av tidskriften säkrades genom stöd från Stiftelsen för Bokförlaget Natur & Kultur, inledningsvis kompletterad av Natur & Kulturs fond till stöd för dynamisk psykiatri. Därefter har Kulturrådets tidskriftsstöd garanterat *Divans* fortsatta utgivning genom att komplettera intäkterna från prenumerationer, lösnummerförsäljning och, i mån av tid och ork, viss utåtriktad programverksamhet.

Den konstituerande redaktionen bestod av psykoanalytikerna Lars Sjögren och Jurgen Reeder, litteraturvetaren Ebba Witt Brattström, kompositören och filosofen Zagorka Zivkovic och konsthistorikern Nina Weibull. Samma personer utgjorde den ideella föreningen Psykoanalytiskt Forum som under de första åren var tidskriftens formella utgivare. Inom två år anslöt sig kulturskribenten John Swedenmark till redaktionen, och 1993 välkomnades även psykoanalytikern Clarence Crafoord i den redaktionella kretsen. Hans mångåriga erfarenhet som psykiater i Norrland och i Blekinge, samt av medarbete i Psykoanalytiska Föreningens *Bulletin*, där han även sökt utverka stöd inom myndigheter och departement för främjande av psykoanalys och psykoanalytisk utbildning, kom *Divan* väl till pass.

I arbetet med *Divan Nr 2 1991*, ägnat läsande, litterärt skapande och psykoanalytisk praxis, deltog även Horace Engdahl. I numret ingår Roy Schafers ”Känslan av ett svar. Tolkandets tvetydighet i klinisk och tillämpad psykoanalys”. Schafer talar om ”trängseln framför analysens spegel”, det vill säga den mångfald av sinsemellan uteslutande, men dock plausibla, tolkningsmodeller som följt av psykoanalysens förgrening i skolor, vilka var och en för den troende utövaren framstår som den enda rätta. Hans beskrivning av läget måste tas på allvar av alla som uppträder med teoretiska anspråk inom området. Omslaget, som ger numret dess ansikte, visar en målning av Balthus (Baltusz Klossiowski) där en flicka försjunker i det

osynliga som ryms på insidan av en bok; som handlade själva läsningen om en samtidigt mystisk och erotisk erfarenhet.

Under alla år har bilden haft en given plats i vår tidskrift. En grundläggande princip är att bilderna i *Divan* inte har en underordnad funktion av illustration. I egenskap av metaforiska och, ännu hellre, metonymiska energikällor ska de både äga och tillskrivas samma specifika vikt som varje text, varenda tankegång och vilken som helst sofistikerad teorikonstruktion. Det gäller att finna en övertygande rytm och en gärna dold logik för varje nummers bildföljd, och att skapa en dynamisk och helst överraskande belysning i relationen mellan text och bild.

Vi har i redaktionen genom åren hållit fast vid en ordning där ett kulturellt eller psykoanalytiskt tema får prägla varje nummer, som sluter sig likt en essäsamling kring ett ämne, dock utan att vara det tvångsmässigt troget. Det är ett för oss i redaktionen djupt fascinerande faktum att oprövade teman på det område som är människans inre verklighet fortfarande efter alla år väcker förnyad lust att utforska och gestalta. I *Divans* temanummer genom åren ryms spänningsfälten mellan ”Berättelsen” respektive ”Tanke och katastrof”, ”Evidens” ställd mot ”Illusion”, ”Åtrå” spjärande mot ”Motstånd”, ”Intimitet” och ”Det auktoritära”, liksom ”Faderskap” och ”Feminism”, och inte minst hela spänningsfältet mellan Freuds tolkning av begreppen ”Sorg och melankoli” och en ny tolkning av sorgens möjliga avlösare, ”Glädjeproessen”.

Som andningspauser i de ofta långa textdelarna fungerar *diwanismerna*. De utgör korta kommentarer och nedslag i den stundom ganska tunga textmassa som *Divans* essäer tillåter sig, och utgör ett slags skiljetecken, ibland komplicerande som frågetecken, ibland eftertänksamma som tankstreck, ofta nog sinnrikt upplysande som kolon och utropstecken. Diwanismen är en kortare text som ”placeras sig i skärningspunkten mellan kultur och psykoanalys”. Formen introducerades med tidskriftens första nummer och Ebba Witt-Brattströms korta text om Ekelöfs *Diwan*. I en långt senare (Nr 1-2 -09), bitande *diwanism*

skriver Carin Franzén under rubriken ”som om det gällde vår befrielse”. Hon citerar Adorno, Foucault och Žižek:

Man kan säga att kravet att njuta – den repressiva sublimeringen – strukturerar dagens samhälle. Det man kan lära sig av Frankfurtskolan likväl som av psykoanalysen och Foucault är att detta krav på njutning ingalunda handlar om befrielse. Den föreställningen utgör i stället vår tids tragiska ironi.

Psykoanalysen i Sverige har kanske på många sätt spelat ut sin roll som samhällsomstörtare och är (för tillfället) förvisad till att finnas som en påminnelse i etablissemangets bakre regioner. Från denna position har Divans redaktion känt stöd att fortsätta sin delvis subversiva verksamhet att med klagande och kritiska texter likt en slav på neurovetenskapens triumfvagn envetet fortsätta att visa till kejsaren: ”Kom ihåg att du är en kännande och tänkande människa, inte bara en kemisk maskin!”

Tidskriften har genomlevt skiftande stämningar och konjunkturer, och har seglat stadigt även genom en period av vikande intresse för psykoanalysen. Divan är som flertalet ambitiösa tidskrifter i Sverige fortsatt beroende av stöd genom årliga anslag från Statens Kulturråd. Det skulle givetvis trygga Divans utgivning avsevärt om antalet prenumeranter kunde fördubblas, en målsättning som hittills fortsätter att hägra för redaktionen. Divan utkommer alljämt med två dubbelnummer per år, höst och vår, i en upplaga på 1200 exemplar och till ett pris av en dryg svensk hundralapp (12€). Nummerteman för 2011 har varit *Mystik* och *Konfidentialitet*. Återstår att se om även dessa nummer säljs slut. Av den totala utgivningen om snart femtio volymer fördelade på tjugotvå årgångar finns de första åtta årens utgivning inte längre i lager.

Divan har tagit sig igenom kriser och hot om nedläggning, konflikter kring tidskriftens utseende och innehåll, hejdade leveranser och förseningar, problem med distribution och prenumeranter, byte av lokaler och skrangliga kontor, men också ganska lycksaliga kreativa

diskussioner just i brytningen mellan det akademiska och det konstnärliga. Medarbetare har kommit, fött barn, funnit andra uppdrag och lämnat redaktionen, andra har tillkommit och åren har gått. Nina Weibull, John Swedenmark och Clarence Crafoord utgör en trogen kärna. Det faktum att vi är en sammansvetsad redaktion med en gemensamt formidabel kompetens lyfter oss nog alla en smula. Tiden före leveransen av varje nytt nummer känner vi oss rätt utmattade. Men med det nya numret i händerna finns det inget alternativ: vi måste åstadkomma ännu ett, och ett ännu bättre!

Det är inte möjligt att på ett begränsat utrymme göra rättvisa åt *Divans* mångfald i text och bild. För mer information får vi hänvisa till hemsidan www.divan.nu som byggs ut successivt.